

якісні, але загалом рівень досліджень з погляду застосування сучасних методів, джерельної бази, аналітичного осмислення значно зріс. Найбільших успіхів досягнуто в історико-краєзнавчому дослідженні австрійського періоду. Послідовно розвиваються дослідження доби Молдавського князівства, міжвоєнного періоду, часів Другої світової війни. Радянський період ще потребує осмислення та новітніх методологічних підходів.

2.2 АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ*

Микола Ільків

Час, коли було засновано Чернівецький університет, припав на період становлення археології як науки. Тому тодішні дослідники нерідко вкладали в цей термін дещо відмінний зміст, зокрема й такі напрями, які фактично не є предметом вивчення сучасної археології. Наприклад, науковий пошук був спрямований не лише на дослідження шляхом проведення розкопок, а й на студії над писемними, фольклорними, філологічними й іншими старожитностями загалом; на вивчення пам'яток давнього мистецтва чи античних об'єктів тощо. Зацікавлення наукою, яка тільки кристалізувалася з-поміж багатьох суміжних дисциплін, мало місце в Чернівецькому університеті одразу, спершу – переважно як дидактичною складовою, а згодом переросло в масштабні наукові дослідження.

Зразу ж після відкриття Чернівецького університету серед необов'язкових навчальних предметів для студентів теології вказана «Археологія», а на цьому ж православному богословському факультеті з-поміж основних дисциплін почали викладати «Вивчення Біблії Старого Завіту: Археологічна частина»¹. Із часу заснування університету й до тривалої хвороби наприкінці життя цей предмет вів Ісидор Ончул (1834–1897), професор біблеїстики та екзегетики Старого Завіту та єврейської мови, професор східних мов (викладав арабську, сирійську й арамейську). Професор І. Ончул розробив відповідний курс, а в 1884 р. видав у Чернівцях «Посібник з біблійної археології», який був високо оцінений сучасниками².

¹ Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz im ersten Vierteljahrhundert ihres Bestandes. Festschrift Herausgegeben von Akademischen Senate. Czernowitz: Bukowinaer Vereinsdruckerei, 1900. S. 30.

² Onciul I. Manual de Archeologia biblică. Cernăuți: Tipografia arhiepiscopală – Editura autorului, 1884. 552 p.; Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz im ersten Vierteljahrhundert ihres Bestandes. S. 46–47.

Пов'язані з археологією студії почали практикуватися також і на філософському факультеті й одночасно на двох напрямках – філології та історії. Однак і в одному, і в іншому випадку вони спочатку були пов'язані переважно з класичною історією та філологією. Одним із перших у цьому напрямі був Йоганн Врубель (1831–1909), який раніше працював у Петербурзі, Ягеллонському та Львівському університетах, а в Чернівецькому університеті був двічі деканом філософського факультету й один раз обирався на посаду ректора. Як професійний філолог, він займався вивченням латинських текстів, зокрема долучився до роботи над “Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum”, і вже з 70-х років також викладав курс «Грецькі старожитності». Паралельно курс «Римські приватні старожитності» читав Ісидор Хільберг (1852–1919), родом із Білої Церкви, який закінчив Віденський університет, працював у Празькому університеті й теж згодом був ректором у Чернівцях.

Значні зрушення в подальшому розвитку класичних студій, і археологічних зокрема, відбулися на рубежі XIX–XX ст. На зміну Й. Врубелю в 1900–1903 рр. професором класичної філології працював Ернст Калінка (1865–1946). У Віденському університеті він вивчав класичну філологію, класичну археологію та давню історію. У 1892–1894 рр. подорожував Малою Азією зі своїм керівником Отто Бендорфом, збираючи за дорученням Австрійської академії наук матеріали для корпусу джерел “Tituli Asiae Minoris” (серія, заснована в 1890 р. Комісією з археологічних досліджень Малої Азії). З 1894 р. працював на археологічній станції в Константинополі при дипломатичній місії, вивчаючи старожитності Малої Азії та Фракії. У 1898 р. був призначений секретарем новоствореного Австрійського археологічного інституту, який очолив О. Бендорф. Також був дійсним членом Німецького археологічного інституту, почесним членом Болгарського археологічного інституту та членом-кореспондентом Російського археологічного інституту¹. За недовгий час роботи в Чернівецькому університеті обіймав посаду декана філософського факультету. Саме в цей період під авторством Е. Калінки побачив світ перший випуск «Написів Малої Азії», де зібрано відомі на той час написи лікійською мовою². Крім власне епіграфічної складової, у роботі подано короткий опис, рисунки чи світліни самих пам'яток, на яких ці написи були нанесені. Публікація цієї фундаментальної праці вважається одним із головних досягнень дослідника. З Чернівців Е. Калінка

¹ Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. 1965. Bd. 3: Hübl Heinrich — Knoller Richard / R. Erscheinungsjahr. S. 193–194; Die Österreichische Akademie der Wissenschaften 1847–2022. Eine neue Akademiegeschichte / Herausgegeben von J. Feichtinger und B. Mazohl. Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2022. Bd. I. S. 321.

² Kalinka E. Tituli Asiae Minoris. Wien : In aedibus A. Hoelderi, 1901. Bd. 1: Tituli Lyciae lingua Lycia conscripti. 137 S.

переїхав до м. Інсбрук, де до 1935 р. працював в університеті, зокрема деканом і ректором.

На звільнену посаду професора класичної філології був запрошений Юліус Ютнер (1866–1945). Він вивчав класичну філологію, археологію та епіграфіку в Німецькому університеті в Празі (1884–1889), працював стипендіатом й асистентом кафедри археології Віденського університету під керівництвом того ж О. Бендорфа (1891–1894). У 1894–1896 рр. здійснював поїздки до Італії, Греції та Малої Азії, де налагодив контакти з Німецьким археологічним інститутом. Брав участь у розкопках в Ефесі 1897 р. З 1898 р. працював професором Фрайбурзького університету в Швейцарії, де в 1900/1901 н. р. був деканом філософського факультету. У 1902 р. був учасником експедиції до Лікаонії, Ісаврії, Пісидії та Східної Памфілії, яку очолював професор Празького університету Генріх Свобода. Наступного року, коли Ю. Ютнер перейшов працювати до Чернівецького університету, в Празі вийшов друком звіт цієї експедиції¹. Захоплюючись історією античного спорту, дослідник вдавався до міждисциплінарного підходу з використанням писемної традиції та археологічних матеріалів. Переважно на тематику спорту він написав близько півсотні статей до «Реальної енциклопедії класичної античності Паулі»² — найповнішого довідника з античності, а також низку ґрунтовних робіт із джерелознавства та філології. Ю. Ютнер був член-кореспондентом Віденської академії наук, дійсним членом Німецького та Австрійського археологічних інститутів. Так, під час роботи в Чернівецькому університеті підготував дослідження про дзвін у тіасосі, яке ґрунтується на знахідках зображень на саркофагах і з Помпеїв та вийшло друком у щорічнику Австрійського археологічного інституту у Відні³. Упродовж роботи в Чернівецькому університеті Ю. Ютнер був завідувачем першої кафедри класичної філології (грекознавство), викладав курс «Археологічні вправи», а в 1909/1910 н. р. обіймав посаду декана філософського факультету. У 1912 р. переїхав працювати в Інсбруцький університет⁴.

На відділенні історії класичними студіями займався Вальтер Юдейх (1859–1942). У Чернівецькому університеті він працював протягом

¹ Jüthner J., Knoll F., Patsch K., Swoboda H. Vorläufiger Bericht über eine Archäologische Expedition nach Kleinasien unternommen im Auftrage der Gesellschaft zur Förderung Deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen. Prag: Verlag der Gesellschaft zur Förderung Deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen, 1903. 52 S.

² Наприклад: Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Stuttgart: J. B. Metzlersche Buchhandlung, 1905. Bd. 5: Demogenes-Ephoroi. S. 1717–1720, 2141, 2207, 2219, 2498, 2708, 2736–2737, 2747, 2747–2748, 2859; 1907. Bd. VI, 1: Ephoros-Eutychos. S. 121, 200, 839, 1491.

³ Jüthner J. Die Schelle im Thiasos. Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien. 1904. Bd. 7. Heft 1. S. 146–150.

⁴ Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. 1965. Bd. 3: Hübl Heinrich — Knoller Richard / R. Erscheinungsjahr. S. 143; Baader G. Jüthner, Julius, klassischer Philologe, 25.6.1866 Prag, 17.12.1945 Wien. (kath.). Neue deutsche Biographie. Berlin : Duncker & Humblot, 1974. Bd. 10: Hufeland — Kaffsack. S. 650–651.

1899–1901 рр., тобто починаючи з того часу, коли на філософському факультеті відкрили окрему кафедру стародавньої історії¹. З 1888 р. В. Юдайх став член-кореспондентом Німецького археологічного інституту, а в 1900 р. – Австрійського археологічного інституту. Досить активно друкувався, зокрема в «Реальній енциклопедії класичної античності Паулі», а в 1899 р. також вийшла стаття в часописі Німецького археологічного інституту². У 1901 р. переїхав працювати до Ерлангенського, а з 1907 р. – до Єнського університету. У 1905 р. була опублікована чи не основна його праця «Топографія Афін»³, яка неодноразово перевидавалася та значною мірою ґрунтується на археологічному матеріалі.

У 1902 р. почав працювати доцентом, а з 1903 р. – професором стародавньої історії Чернівецького університету відомий історик-антикознавець Йоганн Кромаєр. У 1907–1908 рр. за підтримки Академії наук у Відні він організував експедицію в Італію та Північну Африку для вивчення полів битв пунічних воєн і громадянської війни. За результатами польових досліджень, вивчення повідомлень писемних джерел, картографічного матеріалу й топоніміки опублікував фундаментальну працю в чотирьох томах «Стародавні поля битв» (1903–1931). Саме в Чернівцях науковець підготував перші три томи⁴. Видання супроводжують панорамні світлини місцевостей і пам'яток, а також детальні карти, на яких нанесено, зокрема, руїни давніх міст і дороги, воєнні табори і фортифікації. За твердженням Й. Кромаєра, для вивчення воєнної історії необхідно використовувати дані «з численних археологічних публікацій, з музейних фондів, з монет й інших матеріалів», опиратися на знання про предмети озброєння, від яких безпосередньо залежав характер і стиль бою різних родів військ. Його експедиція неодноразово вдавалася до археологічної розвідки з метою пошуку та поверхневого дослідження давніх об'єктів⁵. За використання місцевих знахідок для пояснення та доповнення писемної традиції дослідника гостро критикував Г. Дельбрюк, але саме така методика комплексних досліджень утвердилася в антикознавстві⁶.

¹ Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz im ersten Vierteljahrhundert ihres Bestandes. S. 99.

² Judeich W. Der älteste attische Volksbeschluss. *Athenische Mittheilungen*. 1899. Bd. XXIV. Heft 2. S. 321–338; Norst A. *Alma mater Francisco-Josephina*. S. 60–61.

³ Judeich W. *Topographie von Athen*. München : Beck, 1905. 416 S.

⁴ Kromayer J. *Antike Schlachtfelder in Griechenland*. Bausteine zu einer antiken Kriegsgeschichte. Berlin : Weidmannsche Buchhandlung, 1903. Bd. I: Von Epaminondas bis zum Eingreifen der Römer. 353 S.; Kromayer J. *Antike Schlachtfelder in Griechenland*. Bausteine zu einer antiken Kriegsgeschichte. Berlin : Weidmannsche Buchhandlung, 1907. Bd. I: Die hellenistisch-römische Periode: Von Kynoskephalae bis Pharsalos. 452 S.; Kromayer J. *Antike Schlachtfelder*. Bausteine zu einer antiken Kriegsgeschichte. Berlin : Weidmannsche Buchhandlung, 1912. Bd. III: Italien und Afrika. Abt. 1: Italien. 494 S.; Kromayer J., Veith G. *Antike Schlachtfelder*. Bausteine zu einer antiken Kriegsgeschichte. Berlin : Weidmannsche Buchhandlung, 1912. Bd. III: Italien und Afrika. Abt. 2: Afrika. 935 S.

⁵ Kromayer J. *Antike Schlachtfelder*. Bd. I. S. 20, 21; Bd. III. Abt. 1. S. 259–260.

⁶ Rieckenberg H.J. Kromayer, Johannes, *Althistoriker*, 31.7.1859 Stralsund, 23.9.1934 Berlin. *Neue Deutsche Biographie*. Berlin : Duncker & Humblot, 1982. Bd. 13: Krell – Laven. S. 75.

Результати наукової роботи Й. Кромаєра знайшли підтвердження в подальших археологічних дослідженнях, зокрема в нещодавніх підводних розкопках поля битви при Акції 31 р. до н. е., та продовжують залишатися актуальними до сьогодні¹.

На час роботи в Чернівецькому університеті Й. Кромаєр був дійсним членом Австрійського та членом-кореспондентом Німецького археологічних інститутів². У 1913 р. Й. Кромаєр перейшов працювати до Лейпцизького університету, за час роботи в якому підготував «Бойовий атлас стародавньої військової історії» у 5 томах.

Вивчення місцевих старожитностей розпочав в університеті Раймунд Фрідріх Кайндль (1866–1930) – відомий історик, етнограф і краєзнавець; випускник університету, згодом професор, а напередодні Першої світової війни – ректор, член Антропологічного товариства у Відні та НТШ у Львові. Він став одним із ініціаторів створення Загального археологічного товариства в Чернівцях (1890), а також Буковинського крайового музею (1893). Помітне місце у його становленні як археолога належить Й. Сомбаті, хранителю антропологічної та преісторичної колекції Музею природничої історії у Відні. У 1893 і 1894 рр. Р. Ф. Кайндль супроводжував його під час розвідок Буковиною і розкопок курганного могильника в Глибоці й інших об'єктів. Зіставивши свідчення Іпатіївського літопису з народними легендами та результатами археологічних досліджень 1899, 1900 рр. в урочищах Городище і Хом, Р. Ф. Кайндль довів, що в районі с. Василів на Дністрі існувало однойменне місто княжої доби, про що позитивно відгукнувся М. Грушевський. Дослідник виявив близький до квадрата контур із каміння, який оточували неглибокі могили з кам'яними скринями-саркофагами, а також рештки гончарної майстерні. Також проводив розкопки городища Панка-Паланка (1900 р.), курганних могильників у Нижньому Городнику та поселення Шипинці-Баличанка (1902, 1903), де виявив рештки «неолітичних» жител каркасно-стовпової конструкції, керамічний посуд і пластику, вироби з каменю та кістки. Не втрачаючи інтерес до старожитностей трипільської культури, у 1906 р. Р. Ф. Кайндль провів розкопки поселення Кошилівці-Обоз на Поділлі.

Окремої уваги заслуговують перші узагальнювальні праці з історії Буковини (1896) та Чернівців (1908), де автор, усвідомлюючи тяглість історії в її дописемному та власне писемному вимірі, використовує археологічний

¹ Федорук А., Яценюк Г. Битва при Акції (31 р. до н. е.): ландшафтні розвідки Й. Кромайєра та сучасні археологічні дослідження. *Археологія Буковини: здобутки та перспективи* : тези доп. III Міжнар. наук. семінару, присвяченого 100-літтю від дня народження відомого науковця Бориса Тимошука (м. Чернівці, 13 грудня 2019 р.). Чернівці, 2019. С. 146–150.

² Personalstand der k. k. Franz Josephs-Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1906/1907. Czernowitz : Verlag des akademischen Senates. S. 14, 21.

матеріал з метою окреслити найдавніше минуле регіону¹. Науковець зробив цінні спостереження для вдосконалення методики польових археологічних досліджень: широко використовував дані мікротопоніміки під час пошуку пам'яток; фіксував ознаки поверхневих слідів археологічних об'єктів; констатував необхідність чіткої фіксації артефактів після розкопок і розчистки². Паралельно з викладацькою діяльністю Р. Ф. Кайндль активно співпрацював з Центральною комісією у Відні.

Вивченням археологічних пам'яток середньовічного часу займався ще один професор філософського факультету – Володимир Мількович. У 1907 р. він розкопував курган «Могила Святослава» на Львівщині³. Наступного року, вже на посаді директора новоствореного крайового архіву, В. Мількович провів розкопки решток укріплень на г. Цецино з нагоди ювілею першої писемної згадки про Чернівці, зафіксувавши два хронологічні горизонти. Із верхнім горизонтом, де були знайдені молдавські й угорські монети XIV ст., дослідник пов'язав рештки кам'яної вежі. Нижче виявив товстостінну орнаментовану кераміку й сліди дерев'яно-земляних укріплень, які датував VIII–XI ст.⁴ Загалом висновки В. Мільковича знайшли підтвердження під час подальших досліджень Цецинського замку. Науковець і надалі продовжував археологічні студії, зокрема у 1910 р. досліджував інгумаційні поховання, курган і поселення в Лужанах, а також виконував функції консерватора Центральної комісії з дослідження і збереження мистецьких та історичних пам'яток.

Не лише Р. Ф. Кайндль, а й інші випускники філософського факультету долучилися до археологічних студій. Скажімо, Алоїс Лебутон (1881–1936), який закінчив Чернівецький університет у 1904 р., за стипендіальної підтримки Австрійського археологічного інституту проводив роботи в Італії, Греції та Малій Азії. Зокрема, у 1911–1912 рр. під керівництвом Вільгельма Дерпфельда брав участь у розкопках Олімпії, Мікен і Трої. У 1912–1913 рр. штудіював археологію та брав участь в розкопках Страсбурзького університету на чолі з професором Францом Вінтером⁵. Підготував працю «Поезія

¹ Kaindl R.F. Geschichte der Bukowina von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart unter besonderer Berücksichtigung der Kulturverhältnisse. Czernowitz: K.f. Universitätsbuchhandlung H. Pardini, 1904. S. 5–17; Кайндль Р. Ф. Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодення = Kaindl R.F. Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. Чернівці : Зелена Буковина, 2008. С. 17–24.

² Ільків М. Археологічні студії Р.Ф. Кайндля. Раймунд Фрідріх Кайндль. Розвідки з нагоди 150-ліття від дня народження. Чернівці : Книги–XXI, 2016. С. 138–181.

³ Миська Р. Дослідження кургану «Могила Святослава» поблизу м. Сколе. Археологія Буковини: здобутки та перспективи : тези доп. VII Міжнар. наук. семінару (м. Чернівці, 22 грудня 2023 р.). Чернівці, 2023. С. 90.

⁴ Масан О. Цецинська держава (з історії давньої чернівецької околиці). Буковинський журнал. 2007. № 1. С. 55.

⁵ Klein. Alois Lebouton. Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1972. Bd. 5. S. 67; Глібішук М. Алоїс Лебутон та німецька громада Буковини у перші повоєнні роки. Музейний щорічник Чернівецького обласного краєзнавчого музею. Чернівці, 2023. Вип. 6–8 (2021–2023). С. 102–110.

та образотворче мистецтво в епоху Августа», на початку якої зазначав: «Класична археологія також внесла доповнення і в межі класичної античності стояла на рівних поруч із філологією. Як незалежна наука, тепер вона сприяє навчанню людей знаходити та розпізнавати великий зв'язок між поезією та образотворчим мистецтвом»¹. Ще один випускник філософського факультету Йозеф Фляйшер (1857–1900) долучився до досліджень замків у Нямці та Сучаві, які проводив Карл Ромшторфер, був ініціатором відкриття музею в Сучаві та першим хранителем його колекції, кореспондентом Центральної комісії у Відні². Діонізій Олінеску (1852–1924) попри те, що закінчив правничий факультет, під впливом викладачів університету настільки захопився археологією, що в 1886 р. заснував Румунське археологічне товариство Буковини та створив першу археологічну карту краю³.

Після Першої світової війни з виїздом багатьох викладачів і румунізацією університету масштаби та рівень археологічних досліджень істотно знизилися. Теофіл Саучук-Севяну (1884–1971), який навчався на філософському факультеті, зокрема у Ю. Ютнера та Й. Кромаєра, продовжив епіграфічні й археологічні студії. Ще в австрійський період історії краю та університету за кошт стипендії від Інституту археології у Відні він три роки навчався в Австрійському інституті археології в Афінах (1910–1912), відвідавши Андрос, Крит, Малу Азію, Італію та Сицилію. Упродовж 1919–1940 рр. працював на кафедрі стародавньої історії, потім — класичної філології професором античної історії, епіграфіки та греко-римських старожитностей, обіймав посади декана (1921–1922) і ректора (1924–1925). Був членом-кореспондентом Австрійського (1914) та Німецького (1929) інститутів археології, почесним членом Румунського нумізматичного товариства. Переважна більшість робіт дослідника стосувалася античної епіграфіки, археології та нумізматики — загалом понад шість десятків, які вийшли друком у містах Румунії, а також у Римі, Афінах, Парижі, Відні, Берліні та ін. У 1924 р. відкрив руїни давньогрецького міста Каллатіс на західному узбережжі Чорного моря, де проводив багаторічні розкопки, і опублікував низку статей⁴. Брав участь у конгресах із нумізматики й археології, а на першому з них був обраний головою засідання (Бухарест, 1933 р.). На III конгресі, який проходив

¹ Lebouton A. Poesie und Bildende Kunst im Zeitalter des Augustus, 2 Tle. (Tl. 3 nicht gedruckt). *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien*. Wien, 1915. Bd. 66. S. 97–114, 193–214.

² Enciclopedia Bucovinei: personalități, societăți, presă, instituții / E. Satco, A. Niculică. Suceava: Editura Karl A. Romstorfer, 2018. Vol. 1: A–F. P. 749.

³ Боднарюк М. Археологічні роботи Д. Олінеску на Буковині. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. Чернівці, 2012. Т. 1 (33). С. 9–18.

⁴ Sauciuc-Săveanu T. Callatis / Rapports préliminaires sur les fouilles. *Dacia*. 1924. Vol. I. P. 108–165, 317–234; 1925. Vol. II. P. 104–137; 1927–1932. Vol. III–IV. P. 411–482; 1935–1936. Vol. V–VI. P. 247–319; 1937–1940. Vol. VII–VIII. P. 223–291; 1941–1944. Vol. IX–X. P. 243–347.

Чеслав Амброжевич із дружиною та землекопами в шурфі на палеолітичній стоянці Кишла-Неджимова. 1924 р.

у Чернівцях та Сучаві (1935 р.), Т. Саучук-Севяну очолював місцевий оргкомітет заходу та відкрив його доповіддю про об'єкти археологічних і нумізматичних досліджень на Буковині. З-поміж місцевих старожитностей дослідник присвятив окремі публікації місцезнаходженню решток мамонта на Клокучці та колекції монет і старожитностей університету. У 1940 р. Т. Саучук-Севяну покинув Буковину й почав працювати завідувачем кафедри в Бухарестському університеті, де в 1946 р. був деканом, а також директором Національного музею старожитностей¹.

Досвід польових археологічних досліджень також мав Теодор Белан (1885–1972), історик-архівіст, який 1929 р. ще до роботи в університеті

керував розкопками решток середньовічних укріплень на г. Цецино².

Найбільш значні археологічні дослідження пам'яток краю у міжвоєнний період проводив Чеслав Амброжевич (1900–1954). Він навчався в Університеті св. Володимира у Києві (1918–1920) та у Чернівецькому університеті (1920–1924). Ступінь доктора природничих наук теж здобув у Чернівецькому університеті в 1927 р., з 1935 р. став також головним бібліотекарем університету, а в 1940 р. — професором. На секції природничих наук викладав курс «Палеоантропология та преісторія»³. Член Берлінського товариства доісторії (1929) та низки інших професійних об'єднань Києва, Відня, Кишинєва,

¹ Ciofu V.L. Teofil Sauciuc-Săveanu: viața și opera. Iași: Tipo Moldova, 2014. P. 25–75; Enciclopedia Bucovinei: personalități, societăți, presă, instituții / E. Satco, A. Niculică. Suceava: Editura Karl A. Romstorfer, 2018. Vol. 3: P – Z. P. 342–343.

² Піддубний І. Дослідження на горі Цецина (Рефлексії на публікації про історію кам'яної вежі). *Археологія Буковини: здобутки та перспективи* : тези доп. VIII міжнар. наук. семінару (м. Чернівці, 6 грудня 2024 р.). Чернівці : Технодрук, 2024. С. 146–148.

³ Anuarul Universității regele Carol II din Cernăuți pe anii de studii 1933–1936 / Ed. I.I. Nistor. Cernăuți: Institutul de arte grafice “Glasul Bucovinei”, 1937. P. 115.

Санкт-Петербурга¹, член-засновник організації, яка запропонувала «Попередній проект закону про охорону стародавніх пам'яток та об'єктів і про заснування Румунської археологічної колегії» (1935). Займався насамперед вивченням палеолітичних та енеолітичних пам'яток, зокрема чи не першим виявив палеолітичні пам'ятки в Бессарабії, а також проводив як розвідкові, так і досить масштабні розкопки пізньопалеолітичних стоянок Кишла-Неджимова (Оселівка), Кормань, Замостя на Черемоші, Клокучка в Чернівцях, поселення трипільської культури в Магалі та багато ін.² Ч. Амброжевич першим впевнено заявив про слов'янську приналежність низки середньовічних городищ Верхнього Попруття: Біла, Ревне, Горішні Шерівці, Глиниця, Верхні Станівці, Карапчів, Глибока, Горбова, Фундул Герцей та ін. Низка викладачів університету, зокрема й спільно з Ч. Амброжевичем, проводили різного характеру природничі дослідження археологічних старожитностей, а саме: Фріц Нетоліцький займався палеоботаничним вивченням матеріалів з Німеччини, Криту, Кефалонії, Іспанії та Португалії; Раду Попович проводив антракологічні визначення зразків із різночасових пам'яток краю; Лівіу Корона досліджував рештки давніх тканин з Іспанії; Еміль Салеану визначав пізньопалеолітичну фауну. Колега Ч. Амброжевича Євзібій Лазар (1904–1940), який після навчання в Яссах і Бухаресті вступив до Чернівецького університету, виявив пізньопалеолітичну стоянку Замостя, поселення трипільської культури Костинці, підготував працю «Княжа доба на Буковині»³.

Продовжувалися також у румунський період студії над біблійною археологією. Після І. Ончула пов'язаний із біблійною археологією курс викладав Василь Тарнавський (1859–1945), професор, який також перейняв завідування кафедрою біблійної історії Старого Завіту та івриту, а в австрійський час та в міжвоєнний період п'ять разів обирався деканом та двічі ректором. У 1930 р. в Чернівцях вийшла друком його об'ємна праця «Біблійна археологія», яка вважається найповнішим на той час виданням у православному богослов'ї⁴. Після В. Тарнавського дисципліну «Біблійна археологія» читали професори Василь Лойчіца та Володимир Преліпчан. Останній стежив за новинками про археологічні дослідження на Близькому Сході, зокрема про розкопки в Телейлат Гхассул на узбережжі Мертвого моря.

¹ Ambrojevici C. L'époque néolithique de la Bessarabie du Nord-Ouest. *Dacia*. Bucarest, 1933. Vol. III–IV (1927–1932). P. 24–45; Ambrojevici C., Popovici R. Zamostea I am Ceremus: eine neue jungpaläolithische Fundstelle Nord-Rumäniens. *Dacia*. Bucarest, 1938. Vol. V–VI (1935–1936). P. 23–39.

² Боднарюк М., Пивоваров С. Археологічні дослідження пам'яток Буковини Чеславом Амброжевичем. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. Чернівці, 2011. Т. 1 (31). С. 19–25.

³ Пивоваров С. Дослідження старожитностей Буковини Євзібієм Лазарем. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 1998. Вип. 7. Постаті української археології. С. 36–38.

⁴ Tarnavski V. *Arheologie Biblică*. Cernăuți: Editura Consiliului Eparhial Ortodox al Bucovinei, Tiparul "Glasul Bucovinei", 1930. 710 p.; Cenușă C. Facultatea de Teologie de la Cernăuți. *Analele Bucovinei*. An. XX, 1/2013. P. 168.

Доповіді на археологічну тематику мали місце на навчальних курсах, а також стосувалися популяризації, наприклад: у 1924 р. професор Редер з Ганновера провів конференцію про розкопки гробниці Тутанхамона, а Т. Савчук-Севяну – популяризаційний двогодинний курс із презентаціями «Скарби гробниці Бібан ель-Мулук» (Долини царів у Єгипті); завідувач кафедри історії мистецтв І. Д. Штефанескул розпочав курси мистецтвознавства вступним заняттям «Історія мистецтва у світлі археології та національної культури».

Попри лихоліття Другої світової війни, завдяки Ч. Амброжевичу археологічні дослідження продовжувалися. У 1942, 1943 рр. він проводив розкопки на енеолітичних поселеннях Дарабани та Магала, а в 1944 р. виїхав до м. Сібіу (Румунія), куди була вивезена бібліотека університету.

Відновлювати археологічні дослідження в Чернівецькому університеті після війни у складі радянської України було непросто, оскільки матеріальної бази майже не залишилося: крім значної частини бібліотеки, до Румунії також було вивезено архів університету, колекцію мюнцкабінету та майже всю археологічну колекцію музею.

З 1947 р. археологічні дослідження в університеті відновив Микита Петриченко, який, обіймаючи посаду асистента, викладав курс «Основи археології», організував студентський археологічний гурток і підготував виставку археологічних матеріалів з місцевих пам'яток. До війни він працював у Центральному історичному музеї в Києві, а в 1940–1941, 1946 рр. – у Чернівецькому історико-краєзнавчому музеї. Брав участь в археологічних експедиціях Інституту археології АН УРСР, а також проводив власні розкопки на стоянках пізнього палеоліту Замостя I та Біла¹. Прикріпився дисертантом до Інституту археології (наук. керівник – В. Даниленко), але як «неблагонадійний» був звільнений з університету в 1949 р.² У 1950–1960-х роках працював у Палеолітичній експедиції Інституту археології АН УРСР під керівництвом І. Г. Шовкопляса.

У післявоєнний час на факультеті навчався Дмитро Телегін (1919–2011), який став відомим вітчизняним археологом³. Саме в Чернівецькому університеті він зробив свої перші кроки в археологію: став членом археологічного гуртка на історичному факультеті, відвідував археологічну секцію краєзнавчого товариства при Чернівецькому краєзнавчому музеї, брав участь у розвідках і камеральному опрацюванні матеріалів, організованих на її основі,

¹ Петриченко Н.В. Обследование позднепалеолитической стоянки Замостье I. *Бюллетень Комиссии по изучению четвертичного периода*. 1961. № 26. С. 153–157; Петриченко Н.Ф. Позднепалеолитическая стоянка Би́ла на Пруте. *Советская археология*. 1963. № 3. С. 215–218.

² Балух В., Масан О. Творчий шлях кафедри етнології, античної та середньовічної історії за 60 років. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. Чернівці, 2001. Т. 1. С. 12–14.

³ Пустовалов С.Ж., Потехіна І.Д. До 100-річчя Дмитра Яковича Телегіна. *Археологія*. 2019. № 4. С. 130–132.

підготував тематичні доповіді та газетну публікацію, успішно захистив дипломну роботу «Трипільське поселення Шипинці»¹. За рекомендацією університету Д. Телегін поступив до аспірантури Інституту археології, де в 1953 р. захистив кандидатську, а в 1967 р. — докторську дисертацію.

Упродовж 1948–1953 рр. на історичному факультеті також навчався Іон Винокур (1930–2006) — знаний у майбутньому український науковець і педагог. Зацікавленість археологією привилася на лекціях М. Петриченка завдяки товаришуванню зі старшокурсником Д. Телегіном і особливо співпраці із земляком Борисом Тимощуком (з 1947 р. працював археологом у Чернівецькому краєзнавчому музеї), якого І. Винокур вважав своїм першим учителем і наставником. Він регулярно долучався до розвідок Б. Тимощука, а також був учасником Галицької археологічної експедиції під керівництвом В. Гончарова та В. Довженка. Під керівництвом єгиптолога Є. Черезова, який продовжив читати курс «Археологія», захистив дипломну роботу «Нові археологічні матеріали з історії Галицько-Волинської Русі». Через чотири роки, після роботи в Житомирському краєзнавчому музеї, І. Винокур повернувся працювати до Чернівецького університету на посаду лаборанта кафедри загальної історії для організації історичного музею. Завдяки наполегливій праці було зібрано та належним чином оформлено багатий матеріал (зокрема, археологічний) у приміщенні митрополичої церкви центрального корпусу (№ 5). Розпорядженням Міністерства освіти УРСР у 1959 р. був затверджений університетський музей, а І. Винокур став його завідувачем. На цій посаді він також займався викладацькою діяльністю, керував студентським гуртком і археологічними експедиціями університету². Самостійно та разом із Б. Тимощуком досліджував різночасові пам'ятки області, зокрема: поселення трипільської культури Магала, поселення й поховання латенського-римського часу Круглик, Борівці, Киселів тощо³. У 1959 р. організував археологічну експедицію на Житомирщину, результати якої підсумовано в монографії⁴, а в 1962 р. захистив кандидатську дисертацію «Старожитності Східної Волині в першій половині I тисячоліття н. е.» (наук. керівник — М. Тиханова). У 1963 р. перейшов

¹ Попович М., Пивоваров С. «Буковинський» період в житті археолога Д.Я. Телегіна. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. Чернівці, 2013. Т. 1 (35). С. 17–23.

² Пивоваров С.В. «Буковинський» період життя та наукової діяльності академіка І.С. Винокура. *Матеріали XIII Подільської історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 80-річчю від дня народження І.С. Винокура*. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2020. С. 22–31.

³ Винокур І.С. Археологічні дослідження на трипільському поселенні біля с. Магала. *Археологія*. 1966. Т. 20. С. 157–162; Тимошук Б.О., Винокур І.С. Що повинен знати юний турист про археологічні пам'ятки Буковини. Чернівці : Обласне вид-во, 1958. 19 с.; Тимошук Б.О., Винокур І.С. Слов'янські пам'ятки Буковини. *Наукові записки ЧДУ. Серія історичних наук*. 1961. Т. LIV. Вип. 3. С. 83–93.

⁴ Праці комплексної експедиції Чернівецького держуніверситету (серія археологічна). Чернівці, 1960. Т. VIII. Вип. 1. 143 с.

Робота археологічного гуртка на історичному факультеті під керівництвом Іона Винокура: по центру – Олег Приходнюк

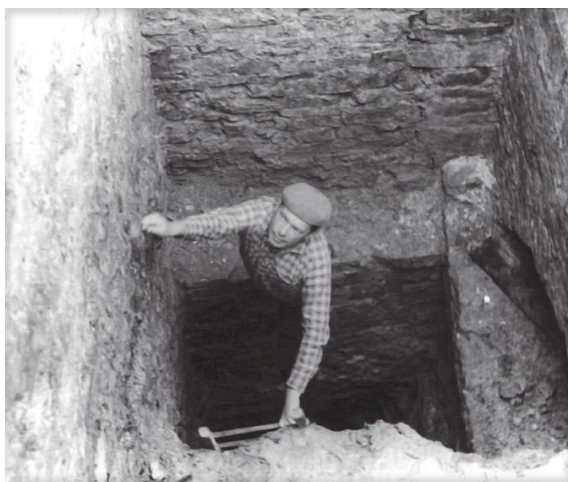
на викладацьку роботу до Кам'янець-Подільського педагогічного інституту, де сформував власний археологічний осередок. Товаришування зі старшокурсником і колегою Д. Телегіном проявилось згодом у вигляді спільного підручника «Археологія України», який витримав кілька видань і вже понад три десятиліття залишається одним з основних для підготовки фахівців у всіх закладах вищої освіти України.

Після І. Винокура археологічними експедиціями університету керувала Ліана Вакулєнко, яка закінчила історичний факультет у 1961 р. Протягом 1962–1965 рр. дослідниця проводила розвідки та розкопки на пам'ятках культури карпатських курганів в околицях Чернівців, Глиниці, Драчинців і особливо Глибоки, започаткувавши масштабне вивчення поселень підгір'я Карпат у пізньоримський час¹. Під її ж керівництвом студенти проводили розкопки Хотинської фортеці, які організував Б. Тимошук². Упродовж 40 років Л. Вакулєнко працювала в Інституті археології, де захистила кандидатську (1974) та докторську (2010) дисертації, а також 12 років була вченим секретарем спеціалізованої ради із захисту докторських дисертацій з археології. Її чоловік, Олег Приходнюк (1941–2004) – відомий фахівець із ранньосередньовічної

¹ Вакулєнко Л.В. Пам'ятки підгір'я Українських Карпат першої половини I тисячоліття н. е. Київ : Наука, 1977. 142 с.

² Михайлина Л., Пивоваров С. Розвиток археологічної науки в Чернівецькому університеті. Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. Чернівці, 2000. Т. 3. С. 36.

археології, доктор історичних наук, професор, лауреат Державної премії України в галузі науки та техніки. Він теж захопився археологією під час навчання в Чернівецькому університеті та вважав своїм першим учителем І. Винокура¹. Серед учнів І. Винокура і випускник історичного факультету 1962 р. Ігор Герета (1938–2002), відомий згодом археолог і краєзнавець².

Борис Тимошук вивчає мурування Хотинського замку

У 1968 р. на посаду старшого викладача кафедри історії СРСР запросили Б. Тимошука (1919–2003). За плечима дослідника на той час уже були поважні напрацювання й досвід: 22 експедиції, близько 800 нововиявлених пам'яток, багаторічний стаж роботи в краєзнавчому музеї, понад три сотні наукових і науково-популярних праць, а в 1967 р. — захищена кандидатська дисертація «Північна Буковина IX–XIV ст. за археологічними даними»³. Із цього часу він керував археологічною практикою (до 1977 р.) та студентським гуртком, викладав краєзнавчого спрямування спецкурси й одну з основних дисциплін — «Основи археології» (до 1979 р.). Очолюючи спільну експедицію Чернівецького державного університету та Чернівецького краєзнавчого музею, проводив регулярні польові дослідження, зокрема на двох десятках середньовічних городищ. Серед них, скажімо, городище Ломачинці, в околицях якого науковець локалізував літописний Кучелмин (1159, 1213 рр.); Перебиківське городище XIV ст.; Ревнянський комплекс слов'янських пам'яток, інтерпретований як рештки міського центру хорватів; Добринівці-Толока зі слідами дерев'яних укріплень; князівська фортеця Горішні Шерівці, Чорнівське городище⁴. Провів обстеження півсотні пам'яток празької культури, серед яких

¹ Вакуленко Л.В., Абашина Н.С. Олег Михайлович Приходнюк — дослідник ранньослов'янських старожитностей. *Археологія*. 2011. № 4. С. 3–6

² Строць Б.С., Ковальчук Т.М. Герета Ігор Петрович. *Археологія і давня історія України*. 2010. Вип. 2. С. 6–8.

³ Шманько О. Життя, віддане науці. Борис Тимошук — дослідник давніх і середньовічних старожитностей Буковини. Чернівці–Глибока : Глибоцька районна друкарня, 2012. С. 95–119; Михайлина Л., Пивоваров С. Археолог, який став легендою. Київ : НКПІКЗ, 2019. С. 37–40.

⁴ Тимошук Б.О. Давньоруська Буковина (X — перша половина XIV ст.). Київ : Наукова думка, 1982. 206 с.

**Робота археологічної експедиції на слов'янському селищі Кодин у липні 1977 р.
На передньому плані – Б. О. Тимошук та І. П. Русанова**

поселення Кодин I і II розкопувалися на великих площах протягом 1974–1979 рр. спільно з археологом-славістом Іриною Русановою (1929–1998) (досліджено 76 споруд)¹.

Продовжуючи масштабні польові дослідження, Б. Тимошук сформував археологічну карту Чернівецької області, одноосібно чи у співавторстві опублікував низку науково-популярних книг: «Дорогами предків» (1968), «Північна Буковина — земля слов'янська» (1969), «Хотин» (1972),

«Зустріч з легендою» (1974), «Слов'янські гради Північної Буковини» (1975), «Давні слов'яни на Дністрі» (у співавторстві з І. Винокуром, 1977), «Твердиня на Пруті» (1978) та ін. Для навчальних цілей підготував конспект лекцій «Археологічні пам'ятки Чернівецької області» (1970). З-поміж понад трьохсот нових публікацій науковця підсумком багаторічних досліджень стали також одноосібна монографія «Слов'яни Північної Буковини V–IX ст.»², колективна праця «Північна Буковина, її минуле і сучасне»³, параграф про літописний Василів на Дністрі у тритомному виданні «Археологія Української РСР»⁴.

Б. Тимошук переконливо довів безперервний і поступовий розвиток слов'яно-руського населення краю в другій половині V–XIV ст. У 1983 р. захистив докторську дисертацію «Общинний лад східних слов'ян VI–X ст. (за археологічними даними Північної Буковини)» в Інституті археології АН СРСР, куди й перейшов працювати з наступного року, і надалі продовжуючи спільні дослідження з викладачами та студентами історичного факультету на пам'ятках Буковини, Поділля та Прикарпаття.

¹ Русанова І. П., Тимошук Б. А. Кодын — славянские поселения V–VIII вв. на р. Прут. Москва : Наука, 1984. 87 с.

² Тимошук Б. О. Слов'яни Північної Буковини V–IX ст. Київ : Наукова думка, 1976. 180 с.

³ Північна Буковина, її минуле і сучасне. Ужгород : Карпати, 1969. 248 с.

⁴ Археологія Української РСР: В 3-х т. Київ : Наукова думка, 1975. Т. 3. С. 264–265.

Завдяки високому професіоналізму й педагогічному хисту Б. Тимощука, а також сприятливій атмосфері на факультеті та в університеті загалом низка випускників продовжили займатися археологією, досягли вагомих наукових здобутків і визнання. Серед них, зокрема, Людмила Ткачук (Макарова) (1972 р. випуску), яка під час подальшого навчання в аспірантурі в секторі археології Інституту історії АН Молдавської РСР (наук. керівник — В. Маркевич) у 1973–1974 рр. проводила розкопки неолітичних пам'яток Пруто-Дністровського

Титул книги Б. Тимощука
«Давні слов'яни на Дністрі»

межиріччя¹. Богдан Томенчук (1976 р. випуску) — кандидат історичних наук, відомий фахівець у галузі археології княжої доби, керував археологічними експедиціями Чернівецького й Івано-Франківського краєзнавчих музеїв, працював в Інституті археології НАН України, а також завідувачем кафедри етнології і археології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, керівник Галицької археологічної експедиції (зокрема, дослідник Галичиної могили на Крилоському городищі), автор багатьох наукових публікацій, у т. ч. десятки монографій². Віктор Войнаровський (1980 р. випуску) — доктор історичних наук, очолював експедиції Чернівецького краєзнавчого музею та Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України з вивчення пам'яток римського часу та середньовіччя Борівці, Чорнівка I, Добринівці I та ін., автор 5 монографій і двох сотень інших наукових публікацій³. Олександр Масан (1980 р. випуску) — кандидат історичних наук, доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків, відомий чернівецький медієвіст і краєзнавець, учасник багатьох археологічних

¹ Макарова Л. Н. Исследование памятников культуры линейно-ленточной керамики в Днестровско-Прутском междуречье. Археологические открытия 1974 г. Москва : Наука, 1975. С. 440–441.

² Томенчук Б. Галич і Мала Галицька земля XII–XIII ст. Історична топографія. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2016. 596 с.

³ Гупало В. «Археологія шкіри» або археологія ремесла (штрихи до портрета Віктора Войнаровського). Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. 2018. Вип. 22. С. 11–22.

**Робота науково-методичного семінару кафедри з археології:
В. О. Балух, А. П. Михайлина, С. В. Пивоваров**

експедицій на пам'ятках Буковини та Хотинщини¹. Михайло Филипчук (1982 р. випуску) – кандидат історичних наук, знаний археолог-славист, працював у музеях Чернівців та Івано-Франківська, Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Інституті археології НАН України, директором Інституту археології та доцентом кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка, провідним науковим співробітником історико-культурного заповідника «Давній Пліснеськ» та керівником експедицій із його вивчення². Марина Ягодинська (1983 р. випуску) – кандидат історичних наук, фахівець зі слов'яно-руської археології, працювала в Тернопільському краєзнавчому музеї, Інституті археології НАН України, директором Тернопільської обласної комунальної інспекції охорони пам'яток історії та культури, а з 2017 р. – директором Тернопільського обласного центру охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини³.

Троє випускників історичного факультету продовжили займатися археологією в рідному університеті: Любомир Михайлина (1975 р. випуску), Сергій Пивоваров (1983 р.) та Ігор Возний (1986 р.). Так, Л. Михайлина під

¹ Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). Чернівці : Наші книги, 2012. С. 183–184.

² Шелеп В., Филипчук А., Завітій Б. Acta non verba. Світлої пам'яті Михайла Андрійовича Филипчука (1955–2016). Вісник Львівського університету. Серія історична. 2016. Вип. 52. С. 292–305.

³ Строцень Л. Ягодинська Марина Олександрівна. Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. Тернопіль : Збруч, 2008. Т. 3: П – Я. С. 700–701.

Любомир Михайлина проводить практичне заняття з археології

час навчання був учасником археологічних експедицій під керівництвом Б. Тимошука й І. Русанової на пам'ятках Гореча, Грозинці, Кодин, Ревне, а впродовж 1977–1996 рр. очолював археологічну експедицію Чернівецького університету. У 1984 р. захистив кандидатську дисертацію «Слов'янські старожитності Верхнього Попруття VIII–X ст.» (наук. керівник – В. Баран), у якій виділив локальний варіант райковецької культури та пов'язав його з літописними хорватами. З 1979 р. працював на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків, зокрема виконував обов'язки завідувача кафедри та викладав курси «Основи археології» та «Історія первісного суспільства». Л. Михайлина проводив розвідкові дослідження на території Чернівецької та Івано-Франківської областей, а також масштабні й багаторічні розкопки Ревнянського гнізда слов'янських пам'яток, вивчаючи оборонні споруди, житлові та господарські будівлі, могильник і культові об'єкти, рухомий матеріал. Результати досліджень знайшли відображення в низці публікацій, зокрема в монографії «Населення Верхнього Попруття VIII–X ст.»¹ та колективній праці «Буковина: історичний нарис»². З ініціативи Л. Михайлини в 1994 р. було проведено Міжнародний історико-археологічний семінар «Населення Прутсько-Дністровського межиріччя та суміжних територій в другій половині I – на початку II тисячоліття н. е.», у 1996 р. при університеті створено Буковинський центр археологічних досліджень, а в 2002 р.

¹ Михайлина Л.П. Населення Верхнього Попруття VIII–X ст. Чернівці : Рута, 1997. 144 с.

² Буковина: історичний нарис. Чернівці : Зелена Буковина, 1998. 416 с.

Титул монографії П. Михайлини
«Населення Верхнього Попруття VIII–X ст.»

відкрито Чернівецьку філію ДП «НДЦ «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України. На базі БЦАД було сформовано базовий осередок Українсько-Румунської комісії з історії, археології, етнології та фольклористики при НАН України, засідання якої проводилися в Чернівцях. Центр також став регіональною філією Національного комітету Міжнародної унії слов'янської археології і видавцем археологічної наукової літератури, насамперед збірника «Археологічні студії» (вийшло 5 випусків)¹.

Під час та після роботи в університеті Л. Михайлина працював в органах державної влади різних

рівнів, в Інституті археології НАН України (зокрема, очолював відділ Польовий комітет), директором Державного історико-архітектурного заповідника «Хотинська фортеця», генеральним директором Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, а в 2008 р. захистив докторську дисертацію «Слов'яни VIII–X ст. між Дніпром і Карпатами (райковецька культура)», є автором восьми одноосібних і колективних монографій². Під його керівництвом захистили дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук Б. Рідуш, Ю. Мисько та М. Ягодинська.

Після закінчення навчання на історичному факультеті продовжив займатися археологічними дослідженнями Сергій Пивоваров, який у 1988 р. захистив кандидатську дисертацію «Вплив античної цивілізації на процес історичного розвитку племен черняхівської культури» (наук. керівники – Є. Черезов і В. Кузішкін). З 1997 р. науковець розпочав

¹ Пивоваров С. Ювілей дослідника слов'янських старожитностей (до 60-річчя Любомира Павловича Михайлини). *Археологічні студії*. Київ – Чернівці, 2014. Вип. 5. С. 8–24; Пивоваров С.В., Абашина Н.С., Петраускас О.В., Горбаненко С.А. До 70-річчя Любомира Павловича Михайлини. *Археологія*. 2023. № 2. С. 145–147.

² Михайлина Л. *Слов'яни VIII – X ст. між Дніпром і Карпатами*. Київ : ІА НАНУ, 2007. 300 с.

самостійні дослідження середньовічних пам'яток краю XI–XIV ст.: літописні Василів та Онут, Галиця (літописний Кучелмин), Недобойці-Галич, Зелена Липа, Чорнівка-Спринчени. На основі здобутих матеріалів у 2007 р. захистив докторську дисертацію «Історичний розвиток населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра в XI – першій половині XIII ст.». Упродовж 2000–2012 рр. проводив розкопки на території Хотинської фортеці, зокрема руїн турецької мечеті з мінаретом і основи південно-східної башти замку¹. Спільні експедиції Чернівецького університету та Чернівецької філії ОАСУ під керівництвом С. Пивоварова здійснювали розкопки на поселенні культури карпатських курганів Чагор-Левада, поселеннях і городищах райковецької культури Рухотин-Корнешти, Чорнівка, Ревне й особливо Рідківці-Стара Рогатка. У 2009 р. очолював експедицію, яка проводила розкопки могильника біля церкви Вознесіння Господнього XV ст. в Лужанах.

За час роботи в університеті С. Пивоваров опублікував понад 300 наукових праць, серед яких монографії: «На Дністрі на «Оукраине Галичской» (у співавт. з І. Чеховським, 2000), «Християнські старожитності в межиріччі Верхнього Пруту та Середнього Дністра» (2001), «Нумізматичні пам'ятки Буковини» (2002), «Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра» (2006), «Чернівці: Історія і сучасність: ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто» (колективна монографія, 2009) та ін.² Співавтор низки методичних рекомендацій щодо проведення студентам занять на археологічну тематику та шкільного підручника з основ археології Буковини (2010). Під його керівництвом захистили кандидатські дисертації О. Шманько, М. Ільків та А. Вamuш. Після Л. Михайлини очолював БЦАД³ та Чернівецьку філію ОАСУ, у 2006–2013 рр. працював завідувачем кафедри етнології, античної та середньовічної історії, сформував основу чернівецького осередку Співки археологів України. У 2013 р. С. Пивоваров перейшов працювати до Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, обіймаючи, зокрема, посаду заступника генерального директора з наукової роботи, а з 2022 р. – старшим науковим співробітником Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича.

¹ Михайлина Л., Пивоваров С. Нариси з історії Хотинської фортеці: факти, легенди, гіпотези. Хотин, 2011. 128 с.

² Пивоваров С. Нумізматичні пам'ятки Буковини. Чернівці : Зелена Буковина, 2002. 248 с.; Пивоваров С. Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра. Чернівці : Зелена Буковина, 2006. 299 с.; Пивоваров Сергій Володимирович: бібліографічний покажчик (до 60-річчя з дня народження). Київ : НКПІКЗ, 2020. 88 с.

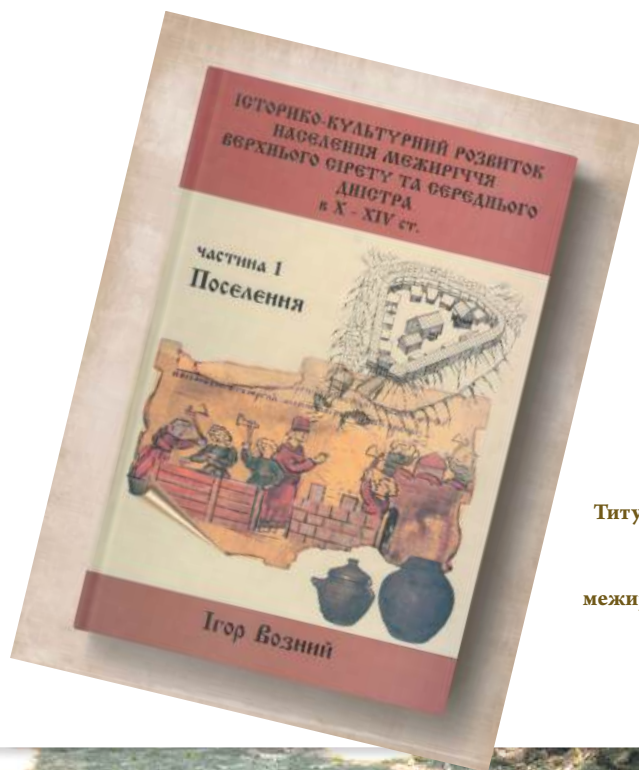
³ Буковинський центр археологічних досліджень. Тематичний покажчик публікацій. Чернівці, 2003. 88 с.

Під час археологічної експедиції у Хотині під керівництвом Сергія Пивоварова. 2006 р.

**Титул монографії С. Пивоварова
«Середньовічне населення
межиріччя Верхнього Пруту
та Середнього Дністра»**

Титул монографії І. Возного
«Історико-культурний
розвиток населення
межиріччя Верхнього Сірету
та Середнього Дністра
в X–XIV ст.»

Дослідження печі-кам'янки в житлі на поселенні райковецької культури Рідківці. 2010 р.

Титул книги М. Ільківа «Портативний сонячний годинник із Хотинської фортеці»

З 1988 р. на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків почав працювати Ігор Возний (у 2001–2002 рр. – виконувач обов'язків завідувача), під керівництвом якого археологічна експедиція університету впродовж 1989–1994 рр. на великій площі провела розкопки Чорнівського городища княжої доби. За результатами досліджень захистив кандидатську дисертацію (1993) та видав монографію (1998)¹. Згодом І. Возний відновив розкопки Ленківецького городища (Чернівці), підтвердивши його ремісничий характер, а також здійснив розвідки на середньовічних пам'ятках області. У наступних монографічних дослідженнях

узагальнив інформацію про старожитності краю X–XIV ст.² і у 2009 р. в Інституті археології НАН України захистив докторську дисертацію «Матеріальна і духовна культура населення Північної Буковини в давньоруський період X–XIV ст.». Після переходу на філософсько-теологічний факультет у 2006 р. підготував низку підручників і посібників: «Дохристиянські вірування давнього та середньовічного населення України» (2012), «Антропосоціогенез» (2014), «Археологія Біблійних країн: від найдавніших часів до періоду Єдиного царства», «Археологія Біблійних країн: від періоду Єдиного царства до Міланського едикту» (2017), «Біблійна археологія» (2019)³.

Співробітником кафедри етнології, античної та середньовічної історії (2001–2002), а також БЦАД (1996–2002), який займався археологічними студіями, був Богдан Рідуш, тепер доктор географічних наук, завідувач кафедри фізичної географії, геоморфології та палеогеографії. У 2000 р. він захистив

¹ Возний І.П. Чорнівська феодальна укріплена садиба XII–XIII ст. Чернівці : Рута, 1998. 153 с.

² Возний І. Історико-культурний розвиток населення межиріччя Верхнього Сірету та Середнього Дністра в X–XIV ст. у. Чернівці : Золоті литаври, 2009. Ч. I. Поселення, городища, давньоруські міста. 592 с.; Ч. II. Матеріальна, духовна культура та соціально-історичний розвиток. 568 с.

³ Возний І. Біблійна археологія. Чернівці : Черемош, 2020. 640 с.

Заняття-екскурсія в Хотинському замку на ділянках розкопок 2013–2014 рр.

кандидатську дисертацію «Печери Середнього Подністров'я в історії населення регіону». На географічному факультеті також продовжує займатися проблематикою палеоліту, спелеоархеології, палеозоологічним визначенням археологічного матеріалу¹.

Проблеми матеріальної та духовної культури слов'ян і Русі, старожитності та минуле Хотинської фортеці XIII–XIX ст. вивчала Юлія Мисько (Кудрявцева). У 2003 р. захистила кандидатську дисертацію «Язичницькі та християнські старожитності Верхнього Попруття і Середнього Подністров'я VIII – першої половини XIII ст.». Працювала в БЦАД (1996–2001) та на кафедрі етнології, античної та середньовічної історії (2002–2015), де викладала дисципліни «Історія первісного суспільства», «Основи антропології», «Етнічна історія давньої України»². У 2012 р. була керівником експедиції з дослідження Хотинської фортеці³. Перейшла працювати в сектор археології Національного заповідника «Києво-Печерська лавра».

¹ Рідуш Б. До питання про вік малюнків Баламутівської печери. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. Чернівці, 2000. Т. 2. С. 76–80; Рідуш Б. Бакотсько-комарівський білатеральний скельно-печерний комплекс. *Археологічні студії*. Київ-Чернівці, 2008. Вип. 3. С. 223–240; Рідуш Б.Т. Нова пам'ятка мобільного верхньопалеолітичного мистецтва з Подністров'я. *Кам'яна доба України*. 2008. Вип. 11. С. 188–190.

² Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). Чернівці : Наші книги, 2012. С. 184–185.

³ Мисько Ю. З історії Хотинської фортеці. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. Чернівці, 2011. Т. 2 (32). С. 92–105.

В археологічній лабораторії: середньовічний посуд з гончарного горна у м. Чернівці

З археологією пов'язала свою професійну діяльність випускниця факультету 2002 р. Ольга Манігда, яка у 2016 р. захистила дисертацію «Село Галицької та Волинської земель (археологічна карта X–XIII ст.)» (наук. керівник — О. Моця), працювала в багатьох археологічних експедиціях, ученим секретарем, а зараз очолює відділ аспірантури Інституту археології НАН України.

Археологічними дослідженнями на кафедрі етнології, античної та середньовічної історії у 2005–2010 рр. займався також Олег Шманько, до сфери наукових інтересів якого входила глиняна пластика трипільської культури¹ й наукова спадщина Б. Тимощука. У 2009 р. в університеті було проведено Міжнародну наукову конференцію «Східноєвропейські старожитності в добу середньовіччя», присвячену 90-річчю від дня народження Б. Тимощука, презентовано книгу «Б. Тимошук. Найкраща моя знахідка», і в цьому ж році О. Шманько захистив кандидатську дисертацію «Борис Тимошук — дослідник давніх і середньовічних старожитностей Східної Європи», а згодом опублікував її у вигляді монографії².

Після закінчення на факультеті магістратури й аспірантури археологічними дослідженнями продовжує займатися Микола Ільків. Його сфера наукових інтересів охоплює Карпатський регіон в епоху бронзи, археологію

¹ Шманько О. Дослідження трипільської культури в межах річки Верхнього Пруту і Середнього Дністра (кін. XIX — поч. XXI ст.). *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. Чернівці, 2006. Т. 2 (22). С. 184–195.

² Шманько О. *Життя, віддане науці. Борис Тимошук — дослідник давніх і середньовічних старожитностей Буковини*. Чернівці–Глибока : Глибоцька районна друкарня, 2012. 212 с.

Дослідження кам'яних мурувань у Хотинській фортеці в 2018 р.

Буковини, археологічні старожитності Хотинської фортеці. У 2010 р. захистив кандидатську дисертацію «Взаємозв'язки населення Південно-Східної Європи зі Східним Середземномор'ям у II тисячолітті до н. е.», автор та співавтор понад 300 наукових і науково-популярних публікацій, зокрема трьох монографій. З 2013 р. очолює археологічну експедицію університету та Чернівецької філії ОАСУ Інституту археології НАН України, яка проводить розвідкові, науково-рятівні та пам'яткоохоронні дослідження в Чернівецькій та Івано-Франківській областях, а також розкопки на території Хотинської фортеці. За їх результатами було здобуто нові дані про мечеть Валіде-Султан, виявлено палеолітичну стоянку й об'єкти трипільської культури, слов'янські житла-напівземлянки й оборонну лінію X–XI ст., рештки кахельної печі та колодязя XVIII ст., різні категорії рухомого матеріалу тощо¹. У зв'язку із зміною назви спеціальності на «історія та археологія» викладає курси: «Археологія», «Археологія України», «Методика польових археологічних досліджень», «Антропологія»; підготував навчально-методичні рекомендації з конспектом занять щодо археологічних старожитностей Чернівецької області (2015, 2020). М. Ільків очолює чернівецький обласний осередок

¹ Ільків М. В. Портативний сонячний годинник із Хотинської фортеці: атрибуція, особливості використання, просторово-часовий контекст. Чернівці : Технодрук, 2019. С. 7–8.

**Розкопки руїн мечеті валіде-султан у Хотинській фортеці
під керівництвом М. В. Ільківа. 2019 р.**

Спілки археологів України, а з 2021 р. обраний до складу правління Спілки. Також входить до складу комісії Польового комітету Інституту археології НАН України.

З 2017 р. з ініціативи директора Центру буковинознавства Ганни Скорейко на базі факультету проведено вісім міжнародних наукових семінарів «Археологія Буковини: здобутки і перспективи»¹. Учасниками заходу стали дослідники з 11 країн: Бельгії, Болгарії, Великої Британії, Молдови, Німеччини, Польщі, Румунії, США, Туреччини, Угорщини й України. А саме це науковці провідних вітчизняних і зарубіжних установ: Інституту археології НАН України, Інституту археології Румунської академії, Гарвардського, Кембриджського, Оксфордського та Будапештського університетів, Королівського інституту природничої історії Бельгії та ін. — загалом представники понад 60 організацій. Також у 2019 р. до 100-ліття від дня народження Б. Тимощука на базі кафедри історії стародавнього світу, середніх віків та музеєзнавства було проведено Міжнародну археологічну конференцію «Per aspera ad astra».

Тематику слов'яно-руської археології, зокрема зброєзнавства, продовжує розробляти на факультеті Віталій Калініченко, співробітник кафедри всесвітньої історії й археологічної лабораторії. У 2017 р. він захистив кандидатську

¹ Ільків М. Старожитності Буковини об'єднують археологів України та зарубіжжя. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. Чернівці, 2022. Т. 45. С. 255–261.

Відкриття потаємного ходу в мечеті Хотинської фортеці у 2019 р.

**Археологи в Хотині працюють
не лише «під землею»**

дисертацію «Військово-політичні аспекти розвитку Першої Болгарської держави в IX – першій чверті X ст.» (наук. керівник – М. Чучко), є автором і спів-автором низки наукових праць із середньовічної та постсередньовічної археології, зокрема в багатотомному виданні «Історія цивілізації. Україна»¹.

Отже, зародження археологічних студій в університеті австрійського періоду мало місце з моменту його відкриття та відбувалося одразу в кількох напрямках, які розвивалися автономно й умовно можуть бути названі: теологічний, антикознавчий (класичний) та краєзнавчий. Перший, пов'язаний із біблійною археологією, переважно мав дидактичний характер і сформувався на богословському факультеті (І. Ончул, В. Тарнавський), тоді як останні два супроводжувалися польовими експедиційними дослідженнями та мали місце на філософському факультеті. Завдяки викладачам із провідних університетів Європи, зокрема Відня, сформувався універсальний підхід до класичної античності, який передбачав тісний зв'язок давньої історії, археології та філології (Е. Калінка, Ю. Ютнер, В. Юдайх, Й. Кромаєр, Т. Саучук-Севяну). Основними об'єктами досліджень були античні пам'ятки Середземномор'я. Пізніше під їх впливом, а також завдяки новим науковим віянням почалося вивчення місцевих старожитностей (Р. Ф. Кайндль, В. Мількович). Примітно, що вже на рубежі XIX–XX ст. були закладені основи вивчення палеоліту, енеоліту, епохи бронзи, скіфської археології, старожитностей римського часу, середньовічної та ранньомодерної археології. У міжвоєнний період до цих напрямів додався також природничий (Ч. Амброжевич).

У радянські часи та період державної незалежності на історичному факультеті поступово сформувалася потужна археологічна школа, насамперед завдяки науковій та педагогічній діяльності Б. Тимощука. Значний внесок у її подальший розвиток зробили І. Винокур, Л. Михайлина та С. Пивоваров. Вагомих наукових результатів в археології досягли також немало випускників: Д. Телегін, Л. Вакуленко, О. Приходнюк, І. Герета, Б. Томенчук, В. Войнаровський, М. Филипчук, С. Терський, М. Ягодинська, І. Возний та ін. Тенденція докорінно змінилася: якщо раніше був значним відсоток приїжджих науковців, то в цей період, навпаки, вихідці з історичного факультету Чернівецького університету займаються археологією в провідних наукових і науково-освітніх закладах Києва, Львова, Івано-Франківська, Тернополя, Кам'янця-Подільського: Інституті археології та Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Львівському національному університеті імені Івана

¹ Калініченко В. Військова справа Русі. Військова справа степових народів. *Історія цивілізації. Україна*. Харків : Фоліо, 2021. Т. 2. Від Русі до Галицького князівства (900–1256). С. 551–590.

Франка, Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, Національному заповіднику «Києво-Печерська лавра» тощо. Особливого розвитку на факультеті набула археологія пізньоримського часу та слов'яно-руська археологія, які були доповнені дослідженнями кам'яної доби, епохи палеометалу й доби українського козацтва.

Попри епідемію коронавірусу та російське вторгнення, археологічні дослідження та підготовка нових фахівців з археології тривають.

2.3 ЕТНОЛОГІЧНІ СТУДІЇ*

Іван Воротняк, Олена Кожолянко

Після відкриття університету в Чернівцях його професори та співробітники вже з перших років існування цього вищого навчального закладу активно долучилися до збору етнографічних і фольклорних матеріалів, складання колекцій і формування архівів з народознавства.

У той час народознавство було ще зовсім молодого наукою — багато хто розглядав його навіть ще в доннауковій площині. Воно, за висловом Г. Ебергарта, перебувало *in statu nascendi* (у зародковому стані)¹. І хоча воно ще не було фахом в університетах, ним активно займалися прогресивні філологи й історики².

Серед дослідників-народознавців другої половини XIX — початку XX ст. одне із чільних місць належить професору філософського факультету Чернівецького університету д-ру Іону Сбієрі (1836–1916), румунському філологу, який був ініціатором одних із перших етнографічних досліджень на Буковині. Ще працюючи викладачем у Чернівецькій гімназії (1861–1871), І. Сбієра запровадив серед гімназистів традицію напередодні різдвяних і великодніх свят як домашнє завдання з румунської мови записувати народні пісні й описувати традиції³.

¹ Ебергарт Г. Між народознавством та історією. Про сприйняття праць Р.Ф. Кайндля. *Питання стародавньої, середньовічної історії, археології й етнології (галі — ПССІАЕ)*. Т. 3. Чернівці : Золоті литаври, 2000. С. 234.

² Там само. С. 235.

³ Sbiera I. Colinde, cântece de stea și urări la nunți. Din popor luate și poporului date de... Cu patru stampe (Nașterea, Trei magi, Botezul, Înviearea). Cernăuți: Editura Societății pentru Cultura și Literatură Română în Bucovina, 1888. P. III.